

A NEMZETKÖZI DOKUMENTÁCIÓS SZÖVETSÉG
VARSÓI KONFERENCIÁJA.

A Nemzetközi Dokumentációs Szövetség /Federation International de Documentation = FID/ munkájáról a Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatója hasábjain már beszámoltunk^{1/}. A hivatkozott cikk a FID általános szervezetét és az 1957. évi párisi konferencia legfőbb eseményeit ismertette. 1958-ban a FID konferenciáját Washingtonban, az Egyesült Államokban tartotta, és azon Magyarország képviselői nem vettek részt. Már Párisban elhatározta a közgyűlés, hogy az 1959. évi 25. konferenciát a FID fennállása óta első ízben, szocialista országban, Lengyelországban rendezi meg. Ilyen előzmények után került sor ez év szeptember 17-27-e között a FID 25. konferenciájára, Varsóban a Tudomány és Kultúra palotájában.

A konferencián a FID 30 tagállama közül 24 állam képviselte magát, valamint részt vett az üléseken az UNESCO két képviselője, az IFLA /Nemzetközi Könyvtáros Egyesületek Szövetsége/ és az ISO /Nemzetközi Szabványügyi Intézet/ pedig megfigyelőkkel képviseltették magukat. A varsói konferencián nyert felvételt a nemzeti tagok sorába Bulgária, és így a tagállamok száma 31-re nőtt. Ezzel a felvétellel Albánia kivételével valamennyi európai szocialista állam a FID tagja lett. A tengerentúli államok közül Brazília, Kanada, Japán és az Egyesült Államok küldték el képviselőiket, továbbá részt vett az üléseken India képviselőjében Ranganathan professzor, a világhírű könyvtártudós. A magyar delegáció tagjai Jánszky Lajos,

^{1/} Jánszky Lajos: A Nemzetközi Dokumentációs Szövetség /FID/ MKT, 1957. 4.sz. p 22-25.

dr. Lázár Péter, Németh Béla és dr. Székely Sándor voltak.

A 25. FID konferencia fordulópontot jelentett a FID életében. Már 1957-ben a párisi konferencia alkalmával nyilvánvalóvá vált, hogy a tudományok és a technika szédületes arányu fejlődése változást kell, hogy előidézzon a FID tevékenységében is. Ismeretes, hogy a szövetség az elmúlt évtizedekben elsősorban az Egyetemes Tizedes Osztályozási rendszer, az ETO gondozásával és továbbfejlesztésével foglalkozott, és csak kisebb mértékben jutott ideje más, a nemzetközi dokumentáció szempontjából jelentős kérdések-pl. a dokumentumok reprodukciója, a gépi válogatás feltárása - tanulmányozására.

A Szövetség munkáját évek hosszú során át áldozatos odaadással Donker Duyvis főtitkár fogta össze. Köréje csoportosult az amatőrdocumentalisták lelkes csapata, és ezek az emberek szerte a világban komoly szellemi erőfeszítéseket tettek a dokumentáció fejlesztése érdekében. Ezek az erőfeszítések hozzájárultak a FID eredményeinek elismeréséhez. Az előbbieken említett okok azonban világossá tették, hogy az amatőrdocumentalisták a jövőben nem lesznek képesek a nemzetközi dokumentáció szerteágazó problematikájának összefogására. Donker Duyvis idős korára és betegségére való tekintettel visszavonult az ügyek intézésétől. A FID tanácsa az elmúlt két év folyamán behatóan foglalkozott a FID tevékenységének kibővítésével. Számos munkacsoport és maga Donker Duyvis átfogó javaslatot készített a nemzetközi dokumentáció jövőjére nézve. Ezeket a javaslatokat a FID elnöke, dr. King a maga javaslataival együtt egy ún. hosszú lejáratu programmá egyesítette, és ezt a programot- hét éves tervet- a FID varsói konferenciájának napirendjére tűzte. A konferencia résztvevői - több mint 100 delegátus - megállapították, hogy a program igen haladó, és magában foglalja mindazokat a fő kérdéseket, amelyekre a dokumentáció munkálatainak nemzetközi szinten a jövőben irányulnia kell. Ugy véljük, nem lesz érdektelen, ha a műszaki termelési könyvtárhálózatban dolgozó szak-könyvtárosokat és dokumentalistákat e program részleteiről tájékoztatjuk. A varsói konferencia teljes anyagát - a programot, a viták jegyzőkönyveit és a határozatokat, az elhangzott előadásokat stb.- az Országos Dokumentációs Bizottság külön kiadványban is megjelenteti.

x

A program bevezetője megállapítja, hogy igen sok olyanfajta munka van a dokumentáció területén, amely feltétle-

nül nemzetközi kezdeményezést, illetve tevékenységet igényel. Ilyenek pl.:

1. Az országos, illetve szakdokumentációs intézmények közötti tapasztalatcsere közvetítése.
2. Olyan nyilvános fórum biztosítása, ahol lehetőség nyílik a dokumentációra vonatkozó kérdések nemzetközi megvitatására, másrészt nemzetközi megállapodások létesítésére.
3. A dokumentációra vonatkozó tanulmányok kiadása és az e téren folyó kutatómunka elősegítése.
4. A fejlődésükben elmaradt országok dokumentációs tevékenységének támogatása.
5. Dokumentációra vonatkozó tanácsadás, általános értelemben és az egyes felmerülő igények kielégítése tekintetében.
6. Közös tevékenység végzése minden olyan területen, ahol a nemzetközi együttműködés hatékonyabb, mint az országonként külön-külön végzett munka /pl. Egyetemes Tizedes Osztályozási rendszer vagy más osztályozó rendszerek stb./

Az ilyen feladatok elvégzésével foglalkozó nemzetközi szervezetnek tevékenységét földünk minden részére ki kell terjesztenie. Együtt kell működnie nemcsak saját nemzeti tagjaival, hanem az Egyesült Nemzetek Szervezetének megfelelő szakképviselési szerveivel is. Nyilvánvaló az is, hogy a FID tevékenységének ilyen jelentős bővítése anyagi áldozatot követel, és a FID ügyeivel foglalkozó titkárságot az eddigi amatőr alapról hivatásos alapra kell helyezni. A tagállamok részéről az eddigi anyagi hozzájárulások jelentős növelésére a FID azonban csak akkor számíthat, ha a Szövetség programja olyan kérdések megoldását tűzi ki célul, amelyek nyomán az egyes tagállamokra is lényeges előny származik. Az adminisztratív és pénzügyi vonatkozású intézkedéseknek tehát - bármily fontosak legyenek is - inkább követniük kell, mint megelőzniük az ilyen program kidolgozását.

x

A távlati terv lényegében áttekintést nyújt a dokumentáció ama területei fölött, amelyekben a FID-nek szerepet kell játszania. Melyek tehát ezek a legfontosabb kérdések?

Az elsődleges /primer/ kiadványok.

A természettudományok és a társadalomtudományok terén az új kutatási eredményeket általában a tudományos társaságok vagy szakegyesületek szűkebb szakterületre korláto-

zott vagy a tudomány nagyobb körét átfogó folyóiratainak cikkeiként szokták közzétenni. Ez a gyakorlat már a XX. század eleje óta több ízben bírálatban részesült, de az elsődleges kiadványoknak ez az eredeti módja nemcsak hogy általános maradt, hanem még ma is egyre terjed. A természettudományok területén meghonosodott az a szokás, hogy a cikk szerzője különnyomatokat kér, és ezeket kartársainak, illetve az érdeklődőknek szétküldi. Ilymódon az eredeti tudományos cikkek különnyomatok alakjában jelentős mértékben másodlagos szétosztásra kerülnek. Az 1958-ban Washingtonban tartott nemzetközi tájékoztatási konferencián nyilvánvalóvá vált, hogy az eredeti tudományos cikkek számának nagymérvű felduzzadása következtében a kutató csak töredékét tudja elolvasni annak, ami szaktárgyára vonatkozóan megjelenik. Nemcsak a folyóiratok szaporodásának jelenségével állunk szemben, hanem azzal a lábrakapó szerencsétlen szokással is, hogy ugyanannak az új eredménynek a közlésététele számtalan formában történik meg: először - az elsőbbségi jog biztosítása céljából - előzetes közleményként, esetleg laboratóriumi jelentésként, folyóiratcikként, - esetleg népszerűsített változatban is, - és gyakran különféle konferenciák jelentéseiben is. A dokumentáció ilyen körülmények között képtelen kiválasztani az eredeti /elsődleges/ kiadványokat. Nyilvánvalóan meg kell reformálni a primer kiadványok közzétételének és terjesztésének módjait. Minthogy a FID az egyedüli olyan nemzetközi szerv, amelynek érdeklődése a tudományok és az alkalmazott tudományok bármely területén megjelenő publikációkra kiterjed, ennek a szervnek kell olyan nyilvános forum megteremtéséről gondoskodnia, ahol az ilyen jellegű kérdések széles körben megvitathatók. A hétéves távlati terv keretében kezdeményeznie kell tehát:

- a./ annak a kérdésnek a tanulmányozását, hogy milyen értékek a nemzetközi konferenciák jelentései,
- b./ a kutatói jelentések milyen része kerül a későbbiek során normális úton kiadásra,
- c./ szakterületenként tanulmányozni azt, hogy milyen jelentőséggel bír a doktori disszertáció.

A másodlagos /szekunder/ kiadványok.

A másodlagos kiadványok az eredeti /primer/ kiadványokból készült kivonatokat tartalmazó referáló lapok vagy indexek, bibliográfiai periodikák. Világszerte nehézségek mutatkoznak a referáló folyóiratok szerkesztése és első-

sorban mutatóiknak /indexeinek/ elkészülése terén. A FID-nek éppen ezért tanulmányoznia kell az összeállítás gépesítését és a mutatókészítés gépesített módozatait, a kumulatív mutatók gyors szerkesztésére szolgáló gépi eljárások tökéletesítését, a gépi kivonatolás kikísérletezését valamely szakterületen oly módon, hogy a gépi kivonatolással párhuzamosan ugyanazon cikkek hagyományos uton való kivonatolása is megtörténjék.

A nyelvi kérdés.

A program megállapítja, hogy messze vagyunk már azoktól az időktől, amikor a tudomány közös nyelve a latin volt. Lehetséges, hogy - legalábbis a természettudományok és a műszaki tudományok területén - hasonló megoldáshoz kell visszatérni, egy vagy legfeljebb két olyan nyelv elfogadásával, amelyet a tudomány "hivatalos" nyelveként kell elismerni és a helyi nyelvek kiegészítő nyelveként kell majd használni. Ez ésszerű megoldás lenne, és végeredményben elkerülhetetlen. A kérdés most már csak az, hogy mely nyelvek jöhetnek szóba. A második világháború befejeztéig a tudományos publikációk nyelve az angol, a német és a francia volt. Ettől az időtől kezdve azonban sok más nyelv, így a spanyol, a japán, de legfőképpen az orosz nagy jelentőségű lett. Jelenleg az a helyzet, hogy a tudomány legfontosabb két nyelve az angol és az orosz, nemsokára azonban az ázsiai nyelvek, köztük elsősorban a kínai is vezető szerepre tesznek szert. Nyilvánvaló tehát, hogy a nyelvi kérdés a dokumentáció egyik fő problémája. A FID-nek azzal kellene ezirányú tevékenységét megkezdenie, hogy megvizsgálja egyrészt a különböző tudományágak területén megjelent kiadványok jelenlegi nyelvi megoszlását, másrészt a jövőbeni fejlődés valószínű irányait. E tanulmányozások eredményeit részletesen meg kell vitatni, és a tanácskozások alapos dokumentációval ellátott és megindokolt következtetéseit konkrét javaslattal az UNESCO közgyűlése elé kell terjeszteni. Az előterjesztésnek arra is rá kell mutatni, hogy minden közzétett tudományos cikknek tartalmaznia kell a szerző által készített összefoglalást az elfogadott egy- vagy legfeljebb két nyelven.

A nyelvi probléma megkönnyítésének másik módja a fordítás. Ezért a FID-nek minden olyan tervet támogatnia kell, amely a fordításoknak viszonyosságon alapuló könnyű megszervezését kívánja biztosítani. Elő kell segítenie a fordítók jegyzékének kiadását, és támogatnia kell az ISO-val, az UNESCO-val és más szakintézményekkel együtt a szakterminológia kialakítására irányuló kezdeményezést. Másik fontos

probléma a gépi fordítások kérdése, amelynek tanulmányozásában a FID-nek is ki kell vennie részét.

A dokumentumok reprodukálása /másolása/.

E téren a FID a multban is már igen jelentős eredményeket ért el. Manapság sok új, illetőleg tökéletesített másoló /reprodukáló/ eljárással, készülékkel rendelkezünk, ezekhez vagy fényérzékeny vegyszereket, - ilyenek pl. a diazo-módszerek -, vagy újabban fizikai berendezéseket - elektronikus, termoelektromos, fotoelektromos megoldásokat - használnak fel. A távközlés terén mutatkozó általános fejlődés új lehetőségeket nyitott meg a dokumentumoknak nagy távolságra való átvitelével pl. televízió útján, oly módon, hogy a távközlés végállomásán az eljárás fizikai vagy vegyi uton történő másoló eljárással egészül ki. Az ilyen irányú tevékenység serkentése nem látszik szükségesnek, viszont annál szükségesebb az újabb eljárások állandó bíráló ismertetése és a fontosabb megoldások gazdaságossági szempontból való vizsgálata.

Foglalkozik a program a szerzői joggal kapcsolatos kérdésekkel is, ezekre azonban részleteiben nem térünk ki. A program javasolja, hogy a FID és az IFLA egyesített bizottságot hozzon létre e kérdések tanulmányozására.

Gépi válogatás.

A dokumentáció számos munkafolyamata közül ez az egyik a legbonyolultabb és talán a legfontosabb is. Ennek a kérdésnek igen beható tanulmányozása szükséges tehát, mert a válogatás géppel történő eljárásai kétségtelenül fontos szerephez jutnak a közeljövőben, különösen az olyan nagyobb tájékoztató központokban, ahol jelentős mennyiségű ismeretanyagot tárolnak, és ahol igen sokféle szempontból feltett kérdésre várnak feleletet. Tudatában kell lennünk azonban annak is, hogy bár igen sokféle válogató berendezéssel folytattak már kísérleteket, ilyenfajta gépi berendezés rendszeres felhasználására eddig nem került még sor. Hozzájárult ehhez az is, hogy e berendezéseket nem kimondottan dokumentációs célokra konstruálták, hanem elsősorban a statisztikai és elektronikus számolásra való berendezéseket módosították. A FID-nek ezen a területen széleskörű munkálatokat kell folytatnia. Elsősorban arra van szükség, hogy az ilyen gépi berendezések elméleti kialakítói, konstruktörjei és felhasználói egymással gyakran találkozzanak, és így alkalmas berendezések kialakítását mozdítsák elő. Már a washingtoni konferencia is világosan rámutatott erre.

A másik igen fontos munkaterület az osztályozási rendszereknek a gépi használatra való alkalmazása, a kódolás. Ez szintén a FID hatáskörébe tartozik. A harmadik fontos problémakör a technikailag már alkalmazható gépi berendezések gazdaságosságának vizsgálata. Ide tartozik a munkábaállított gépek munkafolyamatait tanulmányozó és a bevált hagyományos eljárásokkal összehasonlító vizsgálatok sora. Az ilyen tanulmányok eldöntik majd, hogy gazdaságos-e az elektronikus berendezések használata.

Osztályozás.

Az osztályozás lesz ezután is a FID legkiterjedtebb körü tevékenysége. Bár nem valószínű, hogy valaha is lesz majd egyetlen olyan egyetemes osztályozási rendszer, amely mindenféle felhasználásra alkalmas, mégis komoly okok szólnak az ETO kiegészítése és tökéletesítése mellett, mert az ETO jelenleg a legátfogóbb osztályozási rendszer és ama kevés számú rendszer egyike, amely folyamatosan és rendszeresen tart lépést a fejlődéssel. A hátránya az elavult fogalmak megtartásában mutatkozik, bár ugyanakkor új elméleti területek felvételét is lehetővé teszi. Az ETO tökéletesített alakban mégis igen sok célra felhasználható. Ha tehát a tudomány egységének fogalmát továbbra is fenn akarjuk tartani, akkor az ETO-ra, mint a meglévő néhány alaprendszer egyikére minden bizonnyal továbbra is szükség van. Elérkezett azonban az ideje annak, hogy mind az ETO-t, mind az általános alkalmazásra igényt tartó egyéb rendszereket komolyan felülvizsgáljuk, s ha kívánatosnak látszik általános revíziónak vessük alá. Ezt a munkát kizárólag a FID tudja ellátni.

Foglalkozik a program a szaktájékoztató központok kérdésével is, és e téren fontos feladatnak látja a világon működő szaktájékoztató központok jegyzékének összeállítását, hogy a kölcsönös és közvetlen információt lehetővé tegye.

Dokumentalisták képzése.

A dokumentalisták /és szakkönyvtárosok/ információ szempontjából való képzése alapvetően nemzeti feladat, mert az illető ország sajátos viszonyainak megfelelően történik. Vannak azonban nemzetközi problémák is. Ilyenek pl. e hivatásnak nemzetközi elismertetése, az egyes országokban folyó képzés tematikájának, esetleg teljes anyagának összegyűjtése és kölcsönös cseréje, átfogó kézikönyv sorozatok kiadása és az egyes országok dokumentalista szakemberei cseréjének előmozdítása.

Foglalkozik a program továbbá a szabványosítás, a bibliográfia szerkesztés és kivonatolás kérdéseivel; az elmaradt országok megsegítésével, a terminológia, a több nyelvű szótárak és a közhasznú fogalmak jegyzékének kérdésével. Ezek részleteire itt nem kívánunk kitérni. .

Az előbbiekben vázolt programot a varsói FID-konferencia részletesen megtárgyalta. Elősegítette a kérdések beható tanulmányozását az a körülmény, hogy a nyilvános tanácskozó ülések napirendjén szereplő előadások lényegében a program fő pontjai köré csoportosultak. Az előadásokat követő viták eredményét ajánlások formájában a közgyűlés/régebbi elnevezése "Tanács"/ elé terjesztették, és a közgyűlés bizonyos módosító vagy kiegészítő javaslatokat fogadott el. A kiegészítések és módosítások nyomán ez év november 30-ig a FID elnöke végleges formában elkészíti a hétéves tervet. A terv végrehajtásához szükséges anyagi eszközök biztosítása csak fokozatosan történhet meg, mert a szükséges költségek az eddigi tagdíjak 3-20-szorosig történő növelését vonnák maguk után. Erre azonnali hatállyal igen kevés állam képes, s így azt a határozatot fogadtuk el, hogy a tagdíjak általános emelésére csak 1961-ben kerül sor.

A varsói konferencián a szocialista országok első-sorban az osztályozás terén tartott ezévi budapesti konferencia irányelveinek elfogadtatásával jelentős sikert értek el, de ezen felül megmutatkozott a szocialista államok növekvő befolyása a FID egészére is. Ugy véljük, hogy a szocialista országok dokumentációs munkálatainak eddigi eredményeit lényegesen tovább lehetne fejleszteni, és munkánk nemzetközi elismerését az eddiginél fokozottabban el lehetne érni, ha a fentiekben vázolt programot a magyar dokumentációs kutatómunka alapjául fogadnánk el.

Sem a dokumentalista képzés, sem az osztályozás, sem a kivonatolás terén nincsen szűgyenkezni valónk eddigi munkánk miatt, de számos területen folytathatnánk még alapos elemző kutatómunkát, amelynek eredménye akár a FID hivatalos folyóirata útján nemzetközi szinten is publikálható. Az OMK vezetősége tudományos bizottságot hoz létre a fentiekben vázolt és más könyvtári kérdések tudományos tanulmányozásának elősegítésére, és ezt a kutatási programot a könyvtártudományi és dokumentációs kutatás országos tervébe kívánja beilleszteni. Reméljük, hogy e munkában a hálózatban dolgozó könyvtárosok és dokumentalisták is tevékeny részt fognak venni.

Jánszky Lajos